

УДК 911.3:94:001.32(477)

Сергій Шевчук, к. геогр. н., доцент
e-mail: s_sevchuk@online.ua

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Україна

**НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА МАКСИМА МАРТИНОВИЧА ПАЛАМАРЧУКА
(ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЧЕНОГО)**

Проведено комплексне дослідження особливостей становлення та розвитку найбільшої за чисельним складом та значимими результатами досліджень у теорії й практиці вітчизняної суспільно-географічної науки – персональної наукової школи акад. М. Паламарчука (1916 – 2000). Окреслено основні етапи життєвого шляху та формування наукового доробку акад. М. Паламарчука – засновника й лідера наукової школи географічних основ удосконалення територіальної організації суспільства та комплексоутворення у господарстві. В межах аналізу персонального складу наукової школи акад. М. Паламарчука висвітлено внесок у розвиток суспільно-географічної науки підготовлених ним докторів та кандидатів наук. Показано створені чи започатковані учнями акад. М. Паламарчука, в першу чергу докторами наук, їх власні персональні наукові школи.

Ключові слова: суспільна географія в Україні, наукова школа; М. Паламарчук; територіальна організація суспільства, комплексоутворення у господарстві.

Сергей Шевчук. НАУЧНАЯ ШКОЛА АКАДЕМИКА МАКСИМА МАРТЫНОВИЧА ПАЛАМАРЧУКА (К 100-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ УЧЕНОГО)

Проведено комплексное исследование особенностей становления и развития самой большой по составу и значимыми результатами исследований в теории и практике отечественной общественно-географической науки – персональной научной школы акад. М. Паламарчука (1916 – 2000). Определены основные этапы жизненного пути и формирования научного наследия акад. М. Паламарчука как основателя и лидера научной школы географических основ совершенствования территориальной организации общества и комплексобразования в хозяйстве. В рамках анализа персонального состава научной школы акад. М. Паламарчука освещены вклад в развитие общественно-географической науки подготовленных им докторов и кандидатов наук. Показаны созданные или основанные учениками акад. М. Паламарчука, в первую очередь докторами наук, их собственные научные школы.

Ключевые слова: общественная география в Украине, научная школа; М. Паламарчук; территориальная организация общества, комплексобразование в хозяйстве.

Serhiy Shevchuk. SCIENTIFIC SCHOOL OF ACADEMICIAN MAXYM MARTYNOVYCH PALAMARCHUK (DEDICATED TO THE SCIENTIST'S 100TH BIRTHDAY ANNIVERSARY)

The article reveals features of a complex comprehensive study of the formation and the development of a large personal scientific school of Acad. M. Palamarchuk (1916 – 2000) according to its size and significant research results in the theory and practice of national social geography. The basic stages of scientific results of Acad. M. Palamarchuk as the founder and the leader of the scientific school of geographical bases of improvement of territorial organization of a society and complex maintaining in the economy were defined in the article. On account of personal analysis of the scientific school of Acad. M. Palamarchuk his contribution to the development of social and geographical sciences, the author of the article gave the names of doctors of science trained by M. Palamarchuk (M. Pistun, Ya. Zhupanskyi, I. Gorlenko, L. Rudenko, R. Yazynina, R. Ivanuh, S. Pysarenko, D. Stechenko, G. Balabanov, P. Maslyak, M. Fashevskyyub V. Nagirna, V. Semenov, S. Ishchuk, Ya. Oliinyk) and the names of PhD scholars (R. Yazynina, S. Ishchuk, I. Gorlenko, V. Zhabytska, M. Kuryliuk, R. Lytvynenko, N. Protsko, K. Tashchuk, V. Belozorova, M. Fashevskyyi, D. Stechenko, T. Yasnyuk, E. Bitayeva, G. Balabanov, I. Pushkar, S. Maliuk, L. Nemchenko, V. Semenov, I. Smyrnov, P. Maslyak, Ya. Oliynyk, V. Polyukhovych, A. Tkachov, A. Zastavetska, O. Krayovy, A. Kuz'myn'ska, K. Pyrozhenko, L. Kovtun, V. Zakharchenko, V. Schabel'ska, M. Bredyhin, S. Lisowskyi, Y. Palekha). Also the scientific schools established by the followers of Acad. M. Palamarchuk, primarily by doctors of science, were figured out.

The scientific school of Acad. M. Palamarchuk developed and established the theory of systematic study of social and geographical features, theoretical and methodological foundations of the study of industrial and territorial complexes, and the theory of complex maintaining of economy. The fundamental contribution of Acad. M. Palamarchuk and his scientific school to social geography is valued by the development of the theory of territorial organization of production and manufacture, production and territorial maintaining of social and territorial systems.

Key words: social geography in Ukraine, scientific school, M. Palamarchuk, territorial organization of society, complex maintaining in the economy.

Актуальність теми дослідження. Найбільшою за чисельністю та найпотужнішою за своїм кадровим потенціалом науковою школою, створеною в суспільній географії України, стала наукова школа акад. М. Паламарчука. В межах його наукової школи, було підготовлено 15 докторів та 33 кандидати наук в галузі економічної географії.

Мета публікації – простежити динаміку та структуру формування наукової школи акад. М. Паламарчука як важливого компоненту пізнання розвитку суспільно-географічної науки; показати внесок

представників наукової школи акад. М. Паламарчука у розвиток вітчизняної суспільної географії.

Життєвий шлях та науковий доробок акад. М. Паламарчука досліджено у роботах Л. Руденка та В. Нагірної, М. Фащевського, М. Пістуна, Я. Олійника та інших його учнів. У 2006 р. у серії «Видатні географи України» за ред. Л. Руденка та В. Нагірної вийшла праця присвячена постаті акад. М. Паламарчука [2], а у 2007 р. О. Ярошенко захистила дисертацію «Суспільно-географічні

дослідження наукової школи академіка М.М. Паламарчука» [3]. Однак, враховуючи внесок у суспільно-географічну науку та багатогранність наукової спадщини акад. М. Паламарчука, його постать ще довго буде привертати увагу дослідників розвитку суспільно-географічної науки. Особливо актуальним є вивчення персонального складу наукової школи акад. М. Паламарчука та дослідження внеску її представників у різні галузі суспільно-географічної науки.

Виклад основного матеріалу. М. Паламарчук (1916 – 2000 рр.) – відомий український географ, доктор економічних наук, професор, академік НАН України, заслужений діяч науки. У 1951 р. М. Паламарчук захистив дисертацію «Західні області УРСР як райони бурякосіяння і цукрової промисловості» (науковий керівник акад. П. Першин) на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. В дисертації було досліджено економічні і природно-історичні умови для розвитку бурякосіяння і цукрової промисловості в Західних областях УРСР (Волинській, Дрогобицькій, Львівській, Рівненській, Станіславській, Тернопільській), охарактеризовано основні етапи становлення галузей; розроблено перспективи розвитку бурякосіяння й цукрової промисловості: визначено масштаби бурякосіяння, подальше розміщення посівів цукрового буряку, обґрунтовано мережу будівництва нових цукрових заводів. У 1958 р. М. Паламарчук, під науковим керівництвом член-кор. Я. Фейгіна, захистив докторську дисертацію «Економічні проблеми розвитку і розміщення цукробурякового виробництва в Українській РСР» в якій були розглянуті питання концентрації виробництва, оптимізації розміщення і розмірів цукрових заводів та їх сировинних зон, тривалості виробничого періоду, підвищення продуктивності праці. В науковій роботі вченого великого значення набули дослідження проблем територіальної організації виробництва. М. Паламарчук розпочав розробку теоретичних основ агропромислового комплексоутворення, що стало одним із важливих напрямків діяльності його наукової школи.

Дослідження акад. М. Паламарчука у 1980–90-х рр. були спрямовані на подальше обґрунтування основ господарського комплексоутворення та розробку теорії суспільно-територіального комплексу і його структури. Особливу увагу вчений також звертав на підготовку вузівського і шкільного підручника із суспільної географії України. У статті «Ідеї комплексоутворення та їх роль у сучасних умовах розвитку регіонів України» [2, с. 15 – 18] проф. М. Фашевський, відзначав, що акад. М. Паламарчук здійснив неоціненний внесок у розробку теоретичних засад пізнання природи й суспільства, розробку нових знань про їх взаємодію з метою обґрунтування шляхів раціональної територіальної організації суспільства в цілому та його окремих елементів – розсе-

лення населення, виробництва, умов життя людей. В основу теорії формування ТВК ним була покладена закономірність комплексності у взаємодії суспільства та природи, виходячи з якої акад. М. Паламарчук обґрунтував основні принципи територіальної організації виробництва і функціонування його територіальної структури.

Теорія господарського комплексоутворення стала основою для формування наукової школи акад. М. Паламарчука – школи географічних основ удосконалення територіальної організації суспільства та комплексоутворення в матеріальному виробництві, відому далеко за межами України. Свідченням цього є тематика дисертаційних досліджень представників його наукової школи, які поглиблювали цю теорію, розробляючи нові підходи до пізнання процесів комплексоутворення в різних галузях і сферах господарського життя. Дослідженню теоретико-методологічних засад суспільно-географічних досліджень у працях акад. М. Паламарчука присвячена стаття Л. Руденка та В. Нагірної [1]. Аналізуючи спектр наукових досліджень акад. М. Паламарчука вони відзначають його різноманітність: методологічні основи науки (об'єктно-предметна сфера); закономірності взаємодії суспільства і природи; природно-ресурсний потенціал; виробничо-територіальні комплекси і системи; галузева, функціональна та територіальна структура господарства України; соціально-економічне районування; регіональні проблеми соціально-економічного розвитку.

Основні напрями економіко-географічної науки, за якими формувалася школа акад. М. Паламарчука, були: теорія та методика дослідження господарського комплексоутворення (4 доктори і 5 кандидатів наук); географія природокористування та природно-ресурсного потенціалу (3 доктори та 4 кандидати наук); географія розселення населення та трудових ресурсів (2 доктори та 2 кандидати наук); географія промисловості та промислове комплексоутворення (1 доктор та 9 кандидатів наук) і географія сільського господарства та агропромислове комплексоутворення (5 докторів та 11 кандидатів наук). Особливості розподілу персонального складу наукової школи акад. М. Паламарчука відображено у табл. 1, а хронологію формування самої наукової школи у табл. 2.

Розглядаючи персональний склад наукової школи акад. М. Паламарчука, ми звернемо увагу на підготовлених ним докторів наук (М. Пістун, Я. Жупанський, І. Горленко, Л. Руденко, Р. Язиніна, Р. Іванух, С. Писаренко, Д. Стеченко, Г. Балабанов, П. Масляк, М. Фашевський, В. Нагірна, В. Семенов, С. Іщук, Я. Олійник), а також сформовані ними власні наукові школи. 3-поміж підготовлених акад. М. Паламарчуком кандидатів наук велику наукову школу заснував І. Пушкар (підготував 8 кандидатів наук).

Таблиця 1

Персональний склад наукової школи акад. М. Паламарчука за напрямками дослідження

	Теорія та методика дослідження господарського комплексотворення	Географія природокористування та ПРП	Географія розселення населення та трудових ресурсів	Географія промисловості та промислове комплексотворення	Географія сільського господарства та агропромислове комплексотворення
Доктори наук	Я. Жупанський С. Іщук Д. Стеченко Л. Руденко	І. Горленко Р. Іванух Я. Олійник	С. Писаренко М. Фашевський	П. Масляк	Г. Балабанов В. Нагірна М. Пістун В. Семенов Р. Язиніна
Кандидати наук	В. Белозорова О. Заставецька Л. Ковтун Ю. Палеха Н. Процько Д. Стеченко К. Ташук	І. Горленко С. Лісовський А. Ткачов Т. Ясюк	О. Кузьминська М. Фашевський	В. Захарченко С. Іщук Р. Литвиненко П. Масляк Л. Немченко К. Пироженко В. Полухович І. Смирнов Р. Язиніна	Г. Балабанов Є. Битаєва М. Бредихін В. Жабицька О. Крайовий Н. Курилюк С. Малюк Я. Олійник І. Пушкар В. Семенов В. Щабельська

Таблиця 2

Хронологія утворення наукової школи академіка М. Паламарчука в НАН України

Доктори наук				
Учні акад. М. Паламарчука	Науковий ступінь	Тема дисертаційного дослідження	Рік захисту	Підготовлені доктори наук
М. Пістун	д.геогр.н.	«Аграрно-територіальні комплекси (теорія і досвід економіко-географічного дослідження)»	1975 р.	О. Паламарчук П. Луцишин І. Дудник Н. Коцан
Я. Жупанський	д.геогр.н.	«Дослідження виробничо-територіальних комплексів картографічним методом (проблеми, методика, застосування)»	1980 р.	В. Круль П. Сухий
І. Горленко	д.геогр.н.	«Мінеральні ресурси і комплексотворення в промисловості»	1982 р.	Г. Підгрушний
Л. Руденко	д.геогр.н. академік	«Наукові основи створення карт для цілей територіального планування»	1983 р.	С. Лісовський І. Яковенко І. Гукалова Ю. Палеха В. Захарченко С. Маруняк
Р. Язиніна	д.геогр.н.	«Спеціалізований регіональний агропромисловий комплекс і його територіальна організація»	1985 р.	
Р. Іванух	д.геогр.н.	«Регіональні проблеми підвищення ефективності використання і охорони природи сільськогосподарських ресурсів УРСР»	1990 р.	
С. Писаренко	д.геогр.н.	«Трудові ресурси і територіальна структура суспільно-територіального комплексу (економіко-географічні аспекти дослідження)»	1990 р.	
Д. Стеченко	д.е.н.	«Методологічні основи територіального планування обласних господарських комплексів (на прикладі УРСР)»	1991 р.	
Г. Балабанов	д.геогр.н.	«Агропромислові комплекси: територіальний системно-структурний аналіз (на матеріалах України)»	1992 р.	
П. Масляк	д.геогр.н.	«Машинобудування в господарських комплексах: теорія і практика територіальної взаємодії»	1993 р.	

Продовження табл. 2

М. Фашевський	д.геогр.н.	«Територіальна організація життєдіяльності населення (методологія та науково-методичні основи суспільно-географічного дослідження)»	1993 р.	
В. Нагірна	д.геогр.н.	«Тваринницько-промисловий комплекс України (територіальна організація і природокористування)»	1995 р.	
В. Семенов	д.е.н.	«Економічні основи реформування регіонального АПК в умовах переходу до ринкових відносин»	1996 р.	
С. Іщук	д.геогр.н.	«Територіально-виробничі комплекси і економічне районування (методологія, теорія)»	1996 р.	О. Любіцева І. Смирнов В. Джаман О. Гладкий
Я. Олійник	д.е.н.	«Еколого-економічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування»	1997 р.	Л. Немець М. Дністрянський К. Мезенцев К. Немець І. Швець М. Барановський А. Калько О. Афанасьєв С. Запотоцький В. Дармограй
Кандидати наук				
Учні акад. М. Паламарчука	Науковий ступінь	Тема дисертаційного дослідження	Рік захисту	Наступний науковий ступінь / наукова школа
Р. Язиніна	к.е.н.	«Флодоовочева консервна промисловість Подільського економічного району і її територіальна організація»	1966 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
С. Іщук	к.е.н.	«Територіальна спеціалізація і виробничі зв'язки промисловості (на прикладі Львівської області)»	1968 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
І. Горленко	к.геогр.н.	«Вплив мінеральних ресурсів на формування промислового комплексу економічного району (на прикладі південно-Західного економічного району СРСР)»	1969 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
В. Жабицька	к.геогр.н.	«Аграрно-промислові комплекси і закономірності їх формування (на прикладі Тернопільської області)»	1970 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
М. Курилюк	к.геогр.н.	«Географія виробництва технічних культур в областях Поділля і Північної Буковини»	1970 р.	
Р. Литвиненко	к.геогр.н.	«Промислові територіальні комплекси Харківської області і шляхи їх удосконалення»	1970 р.	
Н. Процько	к.геогр.н.	«Питання функціональної структури промислового комплексу економічного району (на прикладі Донецько-Придніпровського району)»	1970 р.	
К. Ташук	к.геогр.н.	«Територіальна структура промислового комплексу економічного району (на прикладі Південно-Західного економічного району СРСР)»	1971 р.	
В. Белозьорова	к.геогр.н.	«Рівні економічного розвитку районів УРСР і тенденції їх зближення»	1972 р.	
М. Фашевський	к.геогр.н.	«Вплив населення і трудових ресурсів на формування структури районного промислового комплексу (на прикладі Південно-Західного економічного району СРСР)»	1972 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
Д. Стеченко	к.е.н.	«Галузевий спеціалізований район як форма територіальної організації виробництва»	1973 р.	д.е.н. / М. Паламарчука
Т. Яснюк	к.геогр.н.	«Мінерально-сировинні ресурси і формування районних циклів виробництва (на прикладі Донецько-Дніпровського економічного району СРСР)»	1974 р.	
Є. Бітаєва	к.геогр.н.	«Обласний аграрно-промисловий комплекс і його територіальна організація (на прикладі Кіровоградської області УРСР)»	1975 р.	
Г. Балабанов	к.геогр.н.	«Регіональний аграрно-промисловий комплекс як виробничо-територіальна система (на прикладі Кримської області)»	1978 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука

Продовження табл. 2

І. Пушкар	к.геогр.н.	«Територіальна структура регіонального агропромислового комплексу (на прикладі Івано-Франківської області)»	1979 р.	
С. Малюк	к.геогр.н.	Територіальна організація обласного агропромислового комплексу (на прикладі Полтавської області УРСР)»	1980 р.	
Л. Немченко	к.геогр.н.	«Об'єктивні основи формування і структура обласного промислового комплексу (на прикладі Гомельської області БРСР)»	1980 р.	
В. Семенов	к.геогр.н.	«Регіональний спеціалізований агропромисловий комплекс і шляхи удосконалення його територіальної організації»	1981 р.	д.е.н. / М. Паламарчука
І. Смирнов	к.геогр.н.	«Територіальна організація виробничих зв'язків між промисловістю і торгівлею та шляхи її удосконалення (на прикладі виробництва і споживання тканин в УРСР)»	1981 р.	д.геогр.н. / С. Іщука
П. Масляк	к.геогр.н.	«Машинобудівні територіальні системи в агропромислових комплексах УРСР»	1982 р.	д.геогр.н. / М. Паламарчука
Я. Олійник	к.геогр.н.	«Тваринницько-промисловий комплекс у зоні впливу великого міста і удосконалення його територіальної організації»	1982 р.	д.е.н. / М. Паламарчука
В. Полюхович	к.геогр.н.	«Регіональний продовольчий комплекс і удосконалення його територіальної організації»	1982 р.	
А. Ткачов	к.геогр.н.	«Регіональне використання земельних ресурсів і управління територіальним розвитком міста»	1983 р.	
О. Заставецька	к.геогр.н.	«Економіко-географічні основи комплексного економічного розвитку території (на прикладі Тернопільської області УРСР)»	1985 р.	д.геогр.н. / О. Шаблія
О. Крайовий	к.геогр.н.	«Транспортна система в регіональному агропромисловому комплексі (економіко-географічне дослідження на прикладі Черкаської області)»	1985 р.	
О. Кузьминська	к.геогр.н.	«Територіальна організація промисловості і розселення в зоні міської агломерації (на прикладі Київської агломерації)»	1985 р.	
К. Пироженко	к.геогр.н.	«Структура і територіальна організація лісовиробничого комплексу (на прикладі Київського Придніпров'я)»	1985 р.	
Л. Ковтун	к.геогр.н.	«Спеціалізовані агропромислові територіальні комплекси: картографічні методи дослідження»	1986 р.	
В. Захарченко	к.геогр.н.	«Територіально-галузева структура регіонального промислового комплексу (на прикладі Житомирської області)»	1986 р.	д.е.н. / Л. Руденка
В. Щабельська	к.геогр.н.	«Виробничо-територіальні системи в обласному тваринницько-промисловому комплексі (на прикладі Київської області)»	1988 р.	
М. Бредихін	к.геогр.н.	«Агропромисловий комплекс Чуйської долини Киргизької РСР: удосконалення структури і територіальної організації»	1990 р.	
С. Лісовський	к.геогр.н.	«Природокористування в обласному промисловому комплексі (на прикладі Житомирської області)»	1990 р.	д.геогр.н. / Л. Руденка
Ю. Палеха	к.геогр.н.	«Принципи територіальної організації соціальної інфраструктури в суспільно-територіальному комплексі (на прикладі Луганської області)»	1990 р.	д.геогр.н. / Л. Руденка

М. Пістун – доктор географічних наук, професор. Докторську дисертацію «Аграрно-територіальні комплекси (теорія і досвід економіко-географічного дослідження)» захистив у 1975 р. Ця робота (перша докторська дисертація, виконана під керівництвом акад. М. Паламарчука) була присвячена обґрунтуванню концепції аграрно-територіальних комплексів. М. Пістун показав об'єктивне існування аграрно-територіальних комплексів як основної форми прояву територіального поділу праці і предмету до-

слідження географії сільського господарства; розробив економіко-географічні основи виявлення факторів формування аграрно-територіальних комплексів; розкрив економіко-географічні аспекти їх функціональної і територіальної структури; проаналізував взаємозв'язки виробничо-територіальних типів господарств з особливостями сировинних зон АПК у межах аграрно-територіальних комплексів; дослідив особливості Поліського, Лісостепового і Київського приміського аграрно-територіальних

комплексів у межах Житомирської, Київської, Черкаської і Чернігівської областей.

Проф. М. Пістун створив у Київському університеті потужну наукову школу. Під його керівництвом було захищено 4 докторські та 10 кандидатських дисертацій. Наукову школу проф. М. Пістуна представляють доктори наук: О. Паламарчук – «Суспільно-територіальні системи (логіко-математична розробка географічної теорії і методика структурного аналізу)», 1989; П. Луцишин – «Територіальна організація обласного суспільно-географічного комплексу (на прикладі Волинської області)», 1997 р.; І. Дудник – «Прогнозування низових суспільно-географічних систем: теоретико-методологічний підхід», 1998 р. та Н. Коцан «Територіальна організація митної діяльності України» 2006 р. Кандидатами географічних наук під керівництвом проф. М. Пістуна стали: Л. Жовнір «Агропромислові комплекси. Закономірності формування і територіальної організації (на матеріалах Хмельницької області)», 1978 р.; О. Паламарчук «Структура виробничо-територіальних систем (логіко-математична розробка економіко-географічної теорії)», 1978 р.; В. Пересекін «Особливості формування інтегральних районів великого міста (на прикладі Києва)», 1984 р.; Л. Гаврилюк «Птахівничо-територіальний комплекс Київської області УРСР», 1985 р.; О. Ігнатенко «Територіально-рекреаційний комплекс Чернівецької області УРСР», 1985 р.; О. Мазуркевич «Територіальна організація регіональної рекреаційної системи», 1989 р.; В. Гуцал «Функціонально-територіальна структура Київського приміського агротериторіального комплексу», 1990 р.; Діаб Алі Мухамед «Функціонально-територіальна структура агропромислового комплексу Київської області», 1991 р.; Н. Провотар «Територіальна організація і комплексно-пропорційний розвиток агропромислового комбінату», 1993 р.; Т. Буличева «Особливості формування і розвитку Київської регіональної системи розселення», 1998 р.; Н. Матвієнко «Методологія індикативного планування регіонального розвитку сільського адміністративного району», 2003 р.

Учні проф. М. Пістуна також започаткували підготовку кандидатів наук. Так, проф. П. Луцишин підготував 6 кандидатів наук: Н. Коцан «Територіальна організація лісопромислового комплексу Волинської області», 1994 р., яка захистила докторську дисертацію під керівництвом М. Пістуна; І. Бобрович «Територіальна організація будівельно-індустріального комплексу Волинської області», 1996 р.; С. Федонюк «Територіальна організація зовнішньоекономічної діяльності адміністративної області (на прикладі Волинської області)», 1997 р.; В. Патійчук «Територіальна організація релігійної сфери адміністративної області (на прикладі Волинської області)», 1998 р.; Н. Романюк «Територіальна організація сукупного ресурсного потенціалу адміністративної області (на прикладі Волинської області)», 2000 р.; А. Бояр «Територіальна організація еколого-економічного комплексу Волинської області», 2003 р.

Під керівництвом проф. І. Дудника підготовлено

4 кандидатські дисертації: М. Логвин «Працересурсний потенціал Полтавської області і його територіальна організація», 2002 р.; С. Лавриненко «Територіальна організація агропродовольчого ринку Полтавської області», 2007 р.; І. Литовченко «Суспільно-екологічне районування Полтавської області», 2008 р. та О. Борисюк «Регіональні авіатранспортні системи (суспільно-географічне дослідження)», 2012 р.

Проф. Н. Коцан досить інтенсивно почала підготовку здобувачів наукового ступеня: А. Вавринюк «Сучасний суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини Єврорегіону Буг», 2007 р.; Г. Копачинська «Політико-географічні особливості формування і функціонування морських кордонів України», 2014 р.; О. Алісова «Суспільно-географічна оцінка конкурентоспроможності українсько-польського та польсько-німецького транскордонних регіонів», 2014 р.; Р. Мазурець «Територіально-рекреаційний комплекс Волинської області», 2014 р.; Ю. Пасевич «Суспільно-географічні особливості функціонування ринку праці Волинської області», 2015 р.; І. Поручинська «Демографічна ситуація Північно-Західного економічного району», 2015 р.

3-поміж підготовлених проф. М. Пістуном кандидатів наук доц. Н. Мезенцева (Провотар) та В. Пересекін працюють також над підготовкою наукових кадрів географів. Доц. Н. Мезенцева підготувала 5 кандидатів наук переважно у галузі соціальної географії: О. Штельмах «Суспільно-географічні аспекти соціальної безпеки регіонів України», 2006 р.; І. Мороз «Регіональні аспекти інвестиційної діяльності в сільському господарстві і харчовій промисловості України», 2010 р.; О. Кривець «Суспільно-географічне дослідження гендерних співвідношень у регіонах України», 2012 р.; І. Мостова «Кіровоградський регіональний ринок праці та його вплив на розселення і міграції населення», 2013 р.; С. Батиченко «Суспільно-географічні аспекти захворваності населення регіонів України», 2014 р.

Під керівництвом доц. В. Пересекіна кандидатські дисертації захистили О. Безпала «Особливості розвитку ринку праці Столичного суспільно-географічного району» та Ю. Сологуб «Міське розселення Столичного району: суспільно-географічне дослідження», 2009 р.

Я. Жупанський – доктор географічних наук, професор. В 1980 р. Я. Жупанський, під керівництвом акад. М. Паламарчука, захистив докторську дисертацію «Дослідження виробничо-територіальних комплексів картографічним методом (проблеми, методика, застосування)», у якій обґрунтував ТВК як об'єктивну форму територіальної організації виробництва; розробив основи картографічного моделювання у пізнанні і конструюванні ТВК; вперше здійснив картографічне моделювання ТВК та сформулював концепцію картографічної моделі ТВК як засобу дослідження територіальної організації господарства.

Проф. Я. Жупанський створив потужну наукову школу, підготувавши учених за спеціальностями

«економічна та соціальна географія» та «географічна картографія». Із суспільної географії під керівництвом проф. Я. Жупанського захистили докторські дисертації: В. Круль «Ретроспективно-географічний аналіз поселень Західної України», 2006 р. та П. Сухий «Формування та розвиток агропродовольчого комплексу західноукраїнського регіону (суспільно-географічний аналіз)», 2009 р. Кандидатські дисертації під керівництвом проф. Я. Жупанського захистили: В. Джаман «Маятникові трудові поїздки і використання робочої сили в регіоні (економіко-географічний аналіз на прикладі Чернівецької області)», 1987 р.; М. Жук «Економіко-географічні проблеми розвитку будівельного комплексу (на прикладі Чернівецької області)», 1995 р.; В. Лажнік «Методика кількісної оцінки економіко-географічного положення географічних об'єктів на макрорівні», 1995 р.; В. Круль «Краснзавче дослідження географічних процесів заселення Галичини», 1996 р.; М. Потокій «Картографічне дослідження екологічної ситуації в міжгалузевій виробничо-територіальній системі (на прикладі бурякоцукрового комплексу Тернопільської області)», 1996 р.; П. Сухий «Спеціалізація сільськогосподарського виробництва в умовах переходу до ринку (географічні основи формування на прикладі Чернівецької області)», 1999 р.; М. Заячук «Географо-екологічні аспекти функціонування сільськогосподарського виробництва обласного регіону», 2000 р.; О. Романець «Міграції та їх вплив на динаміку населення і трудових ресурсів обласного регіону», 2000 р.; С. Греков «Географічні особливості сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах Чернівецької області», 2007 р.; О. Заячук «Територіальна організація освітньо-виховного комплексу Чернівецької області», 2011 р.; Я. Атаманюк «Рекреаційна система Івано-Франківської області (краснзавч-картографічний аналіз)», 2012 р.

Учні проф. Я. Жупанського також започаткували підготовку наукових кадрів. Так, під керівництвом проф. В. Круля кандидатські дисертації захистили С. Брик «Давні німецькі поселення на території Західної України: ретроспективно-географічний аналіз», 2012 р.; Р. Гишук «Ретроспективна екістично-етнічна оцінка заселення території Івано-Франківської області», 2012 р.; С. Добровольська «Ретроспективно-географічні особливості заселення і поселенської організації території каньйону долини Дністра», 2013 р. Проф. П. Сухий підготував кандидатів наук: І. Вах «Територіальні особливості розвитку й поширення народних художніх промыслов Галицької Гуцульщини», 2010 р.; К. Дарчук «Земельні ресурси Івано-Франківської області: територіальна диференціація, аналіз та напрямки використання», 2013 р. Учень проф. Я. Жупанського к.геогр.н. В. Лажнік підготував двох кандидатів наук: С. Пугач «Міграції населення Волинської області (суспільно-географічне дослідження)», 2011 р. та І. Савченко «Територіально-політична система Волинської області (суспільно-географічний аналіз)», 2013 р.

І. Горленко – доктор географічних наук, профе-

сор. У Секторі географії АН УРСР підготувала й у 1969 р. захистила під керівництвом М. Паламарчука кандидатську дисертацію «Вплив мінеральних ресурсів на формування промислового комплексу економічного району (на прикладі Південно-Західного економічного району СРСР)», в якій було визначено місце природних умов і ресурсів як факторів формування промислового комплексу економічного району; встановлено напрямки впливу мінерального фактора на процеси районного комплексоутворення і визначено основний зміст економіко-географічного дослідження мінерально-сировинних ресурсів; проаналізовано роль мінерально-сировинних ресурсів у формуванні територіальної і функціональної структури районного промислового комплексу. У 1982 р. І. Горленко захистила докторську дисертацію на тему: «Мінеральні ресурси і комплексоутворення в промисловості». У роботі було розроблено теоретичні і науково-методичні основи дослідження мінеральних ресурсів з метою удосконалення територіальної організації виробництва і раціонального природокористування; з'ясовано механізм взаємодії використання мінеральних ресурсів і формування промислових комплексів; запропоновано систему важливих категорій і методичних принципів для визначення впливу мінеральних ресурсів на галузеву, функціональну і територіальну структуру промислових комплексів.

Наукова школа проф. І. Горленко включає одного доктора наук – Г. Підгрушного «Промисловість і регіональний розвиток України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження)», 2007 р., та кандидатів наук: І. Якушик «Природокористування в народногосподарському комплексі області і його удосконалення (економіко-географічне дослідження на прикладі Черкаської області)», 1987 р.; Л. Тарангул «Транспортна система обласного виробничого комплексу (економіко-географічне дослідження на прикладі Житомирської області)», 1989 р.; Г. Підгрушний «Машинобудування в обласному виробничому комплексі (економіко-географічне дослідження на прикладі Вінницької області УРСР)», 1990 р.; Ю. Качаєв «Обласний будівельний комплекс: географічні аспекти інтенсифікації виробництва (на прикладі Вінницької області)», 1991 р.; Н. Лебідь «Соціально-екологічні аспекти розвитку території (суспільно-географічне дослідження на прикладі України)», 1995 р.; С. Сюткін «Суспільно-географічні напрямки оптимізації виробничого комплексу Сумської області з метою поліпшення екологічної ситуації», 2001 р.

Л. Руденко – академік НАН України, доктор географічних наук, професор, директор Інституту географії НАН України. У 1970 р. Л. Руденко під керівництвом проф. К. Саліщева захистив кандидатську дисертацію «Складання карт населення та його обслуговування для цілей територіального планування». Окрім проф. К. Саліщева, значний вплив на формування Л. Руденка як науковця мали також акад. М. Паламарчук та проф. А. Золоський. У 1983 р. Л. Руденко захистив докторську дисертацію «Наукові основи створення карт для цілей територіального планування», в якій було розроблено

загальну схему основних напрямків програмно-цілового картографування та встановлено місце у ньому картографічних досліджень для цілей територіального планування; сформульовано сутність системного картографування для робіт по територіальному плануванню, розроблені основні принципи його реалізації; обґрунтовано зміст систем типових карт для різних рівнів територіального планування та районної планівки; виконано експериментальні розробки по створенню окремих природних і соціально-економічних карт та визначено основні напрямки удосконалення використання картографічного методу пізнання в територіальному плануванні.

Наукова школа акад. Л. Руденка сформована в Інституті географії спрямована на розробку методології і методики картографування природних і соціальних явищ, екологічного стану територій тощо. Під керівництвом акад. Л. Руденка створена потужна наукова школа українських економіко-географів та картографів – «Картографічних досліджень природи, населення та господарства, еколого-географічних проблем». У галузі суспільної географії акад. Л. Руденко підготував 6 докторів (С. Лісовський «Економіко-географічні засади збалансованого розвитку України», 2004 р.; І. Яковенко «Теоретико-методологічні основи рекреаційного природокористування (суспільно-географічне дослідження)», 2004 р.; В. Захарченко «Процеси ринкової трансформації промислових територіальних систем України: теорія, методологія, економічний аналіз і практика», 2006 р.; І. Гукалова «Якість життя населення України: теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження», 2008 р.; Ю. Палеха «Теорія і практика визначення вартості територій і оцінки земель населених пунктів України (економіко-географічне дослідження)», 2009 р.; Є. Маруняк «Соціально-економічний простір (методологія геопросторових досліджень та практика планування)», 2016 р.) та 6 кандидатів наук (І. Ровенчак «Картографування регіонального народногосподарського комплексу (на прикладі Івано-Франківської області)», 1993 р. – спільно із проф. О. Шаблієм; О. Панібрацька «Суспільно-географічне дослідження трансформації паливно-енергетичного комплексу України», 2001 р.; Є. Маруняк «Вплив процесів глобалізації на розвиток регіонів України», 2005 р.; К. Поливач «Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України (суспільно-географічне дослідження)», 2007 р.; С. Западнюк «Міграції населення України (суспільно-географічне дослідження)», 2010 р.; І. Ісиченко «Конкурентоспроможність регіонів України», 2011 р.).

Підготовлені акад. Л. Руденком науковці також започаткували підготовку кандидатів наук, так, учні С. Лісовського працюють над питаннями збалансованого розвитку України та її регіонів: В. Новикова «Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області)», 2008 р.; В. Путренко «Ресурсозбереження в суспільно-територіальному комплексі Харківської області», 2008 р. Проф. І. Яковенко: М. Чеглазова «Територіальна структура

безробіття в Криму: суспільно-географічне дослідження», 2006 р.; Т. Таган «Суспільно-географічне дослідження територіальної рекреаційної нерівності (на прикладі Криму)», 2011 р.; С. Гуров «Суспільно-географічне дослідження ринку житлової нерухомості рекреаційного регіону (на прикладі Криму)», 2013 р.; І. Дугаренко «Еволюція рекреаційних функцій Гірського Криму», 2013 р. Під керівництвом І. Гукалової захищено дисертацію С. Покляцьким «Умови життя населення великих міст України (суспільно-географічне дослідження)», 2012 р.

Р. Язиніна – доктор географічних наук, професор. Під керівництвом М. Паламарчука в 1967 р. захистила кандидатську дисертацію «Плодоовочева консервна промисловість Подільського економічного району і її територіальна організація». Дисертація Р. Язиніної була присвячена дослідженню територіальної організації консервної промисловості Подільського економічного району; економіко-географічному аналізу стану овочівництва та садівництва, з'ясуванні їх економічної ефективності, визначенні районів найбільш сприятливих для формування сировинних баз нових консервних заводів; стану територіальної організації консервної промисловості району. У 1985 р. Р. Язиніна захистила докторську дисертацію «Спеціалізований регіональний агропромисловий комплекс і його територіальна організація» у якій було розроблено економіко-географічну концепцію спеціалізованого АПК. В дисертації Р. Язиніна розкрила сутність спеціалізованих АПК та виявила закономірності їх формування; виявила типи спеціалізованих АПК за різними критеріями; вперше застосувала системний підхід до дослідження спеціалізованого АПК України; вивчила основні аспекти структури спеціалізованого АПК великого регіону: галузевої, функціональної, організаційно-управлінської, територіальної; вперше провела комплексне дослідження спеціалізованого АПК України рослинницького напрямку, провела районування, визначила функцію кожного району; розробила принципи удосконалення територіальної організації спеціалізованих АПК. Під керівництвом Р. Язиніної у 1992 р. О. Мордвінов захистив кандидатську дисертацію «Природокористування у сільському господарстві регіону і його удосконалення (на прикладі Чернігівської області)».

Р. Іванух – доктор географічних наук, головний науковий співробітник. В 1990 р. Р. Іванух, під керівництвом акад. М. Паламарчука, захистив докторську дисертацію на тему «Регіональні проблеми підвищення ефективності використання і охорони природних сільськогосподарських ресурсів Української РСР», в якій розробив методичні основи економіко-географічного і екологічного аналізу сільськогосподарського природокористування й удосконалення його територіальної організації, розкрив зміст природно-ресурсного потенціалу, його функціональної і територіальної структури; визначив економічний зміст стійкості сільськогосподарського виробництва та розробив рекомендації щодо організації екологічної стійкості зональних і внутрішньозональних агросистем; сформулював

економіко-географічний зміст регіональних систем ведення сільського господарства та розробив рекомендації щодо удосконалення їх територіальної структури; розробив концепцію раціонального природокористування для розвитку сільського господарства в умовах підвищення його стійкості; розкрив особливості процесу екологізації суспільних відносин в АПК; сформулював основні положення удосконалення соціально-економічної і екологічної політики в АПК з урахуванням регіональних особливостей розвитку сільського господарства; обґрунтував необхідність екологізації розвитку і розміщення сільськогосподарського виробництва, а також розробив концепцію удосконалення територіальної організації сільськогосподарського виробництва. Р. Іванух створив власну наукову школу, підготувавши кандидатів економічних наук за спеціальностями «розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» та «економіка сільського господарства і АПК», привчені економіко-географічному аналізу регіональних АПК.

С. Писаренко – доктор географічних наук, професор. У 1990 р. С. Писаренко захистила докторську дисертацію «Трудові ресурси і територіальна структура суспільно-територіального комплексу (економіко-географічні аспекти дослідження)». Дисертація була присвячена розробці теоретичних і методичних питань удосконалення територіальної структури суспільно-територіального комплексу шляхом раціоналізації систем розселення і відтворення трудових ресурсів, методичних основ дослідження впливу трудових ресурсів на формування територіальної структури суспільно-територіального комплексу, формулюванню конкретних пропозицій по удосконаленню територіальної організації суспільно-територіальних комплексів Львівської і Тернопільської областей. С. Писаренко розробила класифікацію елементів територіальної структури суспільно-територіального комплексу з урахуванням систем розселення і трудових ресурсів; розкрила економіко-географічні аспекти управління трудовими ресурсами суспільно-територіального комплексу. Серед учнів проф. С. Писаренко – М. Мальська, яка у 1993 р. захистила кандидатську дисертацію «Регіональні особливості формування і розвитку торговельного комплексу області», а в 2011 р. – докторську дисертацію.

Д. Стеченко – доктор економічних наук, професор. У 1973 р. захистив кандидатську дисертацію «Галузевий спеціалізований район як форма територіальної організації виробництва», розробивши теоретичні і методичні основи виявлення і вивчення галузевих спеціалізованих районів. В роботі було з'ясовано сутність галузевих спеціалізованих районів, основні типи та особливості їх формування; вивчено умови і фактори територіальної організації галузей і виробництв, які формують галузевий спеціалізований район; виявлено агропромислові спеціалізовані райони у Південно-Західному економічному районі. У 1991 р. захистив докторську дисертацію «Методологічні основи територіального планування обласних господарських комплексів (на прикладі УРСР)». Під керівництвом проф.

Д. Стеченка захищено 13 кандидатських дисертацій, з них 4 за спеціальністю «економічна та соціальна географія»: В. Корчун «Територіальна організація продовольчого комплексу Волинської області», 1989 р.; В. Жученко «Територіальна організація рекреаційного комплексу Поліського регіону України», 1996 р.; Л. Кушнір «Питання комплексного розвитку господарства Полтавської області», 1998 р.; С. Павлов «Організація релігійно-географічної сфери України», 1999 р.

Г. Балабанов – доктор географічних наук, професор. Під керівництвом акад. М. Паламарчука захистив у 1978 р. кандидатську дисертацію «Регіональний агропромисловий комплекс як виробничо-територіальна система (на прикладі Кримської області)». В роботі Г. Балабанова було розроблено основи методики вивчення регіонального АПК як виробничо-територіальної системи; доведено, що регіональний АПК обласного рівня є складно організованою динамічною виробничо-територіальною системою; обґрунтовано виділення і досліджено структуру п'яти типів агропромислових територіальних систем; здійснено спробу вивчити взаємодію між рекреаційними і агропромисловими територіальними системами, вперше досліджено формування і функціонування ефіроолійних і тютюново-промислових АПК. В 1992 р. Г. Балабанов захистив докторську дисертацію «Агропромислові комплекси: територіальний системно-структурний аналіз (на матеріалах України)», розкривши сутність агропромислового комплексоутворення, розробив типізацію цього процесу з урахуванням ієрархії територіальних рівнів; виявив склад, структуру і властивості вихідних елементів територіальної структури АПК – агропромислових виробничо-територіальних систем, обґрунтував їх типізацію й критерії оцінки ефективності функціонування; розробив методичні основи порівняльно-географічного аналізу рівня і ефективності розвитку міжгосподарської кооперації й нових форм агропромислової інтеграції; розкрив сутність соціально і еколого-географічних аспектів розвитку агропромислового комплексоутворення.

Проф. Г. Балабанов підготував 8 кандидатів наук: С. Умрікулов «Територіальна організація агропромислового комплексу в умовах гірської місцевості (на прикладі Ленінабадської області Таджикиської РСР)», 1986 р.; Батсімба Жеррмен «Територіальна структура продовольчого господарства Республіки Конго», 1994 р.; А. Гольцов «Умови життя сільського населення: суспільно-географічна оцінка територіальних відмінностей (на прикладі Сумської області)», 1995 р.; Н. Страчкова «Автономна Республіка Крим на ринку рекреаційних послуг (суспільно-географічна оцінка конкурентних позицій)», 2002 р.; І. Савчук «Суспільно-географічні засади розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами-членами Європейського Союзу», 2004 р.; Т. Гільберг «Хмельницька область: трансформація структури господарства та пріоритети збалансованого розвитку», 2005 р.; О. Колотуха «Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку», 2005 р.; Т. Мельниченко «Освітній комплекс України: сучас-

ний стан і напрями удосконалення територіальної організації», 2005 р.

П. Масляк – доктор географічних наук, професор. У 1982 р. здобув науковий ступінь кандидата географічних наук, захистивши дисертацію «Машинобудівні територіальні системи в агропромислових комплексах УРСР». Дисертаційним дослідженням П. Масляка було уведено в науковий обіг поняття «машинобудівні територіальні системи», з'ясовано їх сутність й виявлено закономірності формування, визначено характерні риси цих систем, проведений їх структурний аналіз. П. Масляк розробив теоретичні і методичні основи вивчення машинобудівних територіальних систем, здійснив їх дослідження в АПК Української РСР, встановив явище та виявив види територіальної несумісності, нейтральності та сумісності економіко-географічних об'єктів. У 1993 р. ним була захищена докторська дисертація «Машинобудування в господарських комплексах: теорія і практика територіальної взаємодії», у якій вперше було здійснено комплексне дослідження територіальної організації машинобудування. П. Масляк обґрунтував ґносеологічні відмінності між просторовими, просторово-територіальними і територіальними зв'язками і відношеннями; завершив розробку теоретичних положень про сутність і закономірності формування машинобудівних територіальних систем; розробив графічні моделі їх територіальної організації; запропонував нові підходи до картографічного моделювання системно-територіальних утворень у машинобудуванні; запропонував оригінальну форму визначення видів територіальної взаємодії промислових підприємств.

М. Фашевський – доктор географічних наук, професор. У 1972 р. М. Фашевський захистив кандидатську дисертацію «Вплив населення і трудових ресурсів на формування структури районного промислового комплексу (на прикладі Південно-Західного економічного району СРСР)». У роботі було досліджено населення як фактор формування районного промислового комплексу; проаналізовано роль трудових ресурсів у формуванні функціональної і територіальної структури промислового комплексу району; розроблено методичні основи дослідження впливу населення і трудових ресурсів на формування структури районного промислового комплексу, а також досліджено роль населення і трудових ресурсів Південно-Західного економічного району у формуванні функціональної і територіальної структури його господарства. У 1993 р. М. Фашевський захистив докторську дисертацію «Територіальна організація життєдіяльності населення (методологія та науково-методичні основи суспільно-географічного дослідження)», у якій розкрив суть та ознаки поняття «територіальна організація життєдіяльності населення»; встановив компонентну структуру життєдіяльності населення та визначив роль різних компонентів у функціонуванні територіальних спільностей людей; розробив науково-методичні основи дослідження життєдіяльності населення; розробив концепцію трактування поняття територіального суспільного комплексоутворення і територіальних суспільних

комплексів; розкрив суть та зміст еколого-географічних досліджень населення; провів аналіз суспільно-географічних особливостей життєдіяльності різних територіальних спільностей людей.

Під науковим керівництвом проф. М. Фашевського захистили кандидатські дисертації Л. Шабашова «Суспільно-географічні аспекти трансформації етнічної структури населення (на прикладі Закарпатської області)», 2005 р. та Н. Запужляк «Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області)», 2007 р.

В. Нагірна – доктор географічних наук, провідний науковий співробітник. У 1970 р. В. Нагірна захистила кандидатську дисертацію «Аграрно-промислові комплекси і закономірності їх формування (на прикладі Тернопільської області)». В дисертації було розкрито сутність АПК як форми територіальної організації виробництва і переробки сільськогосподарської сировини; з'ясовано характер взаємозв'язків між АПК і агропромисловими об'єднаннями; встановлено залежність формування комплексів від розвитку сільськогосподарського виробництва і переробної промисловості; розроблено методичні основи виявлення і аналізу АПК; проведено типізацію АПК, а також охарактеризовано АПК Тернопільської області. В 1995 р. В. Нагірна захистила докторську дисертацію «Тваринницько-промисловий комплекс України (територіальна організація і природокористування)», в якій виявила суть і принципи формування тваринницько-промислового комплексу як економіко-географічної категорії; виявила особливості територіальної організації та основні типи даних комплексів; з'ясувала характер і взаємозв'язки з природним середовищем; розробила методичні основи дослідження тваринницько-промислових комплексів і природокористування. В. Нагірна також здійснила аналіз спеціалізованих комплексів – м'ясопромислового, молочнопромислового, птахопромислового; дослідила екологічну ситуацію в районах зосередження тваринницько-промислових комплексів; виявила особливості їх розвитку у різних природно-господарських регіонах України; визначила напрями вдосконалення територіальної організації і природокористування у тваринницько-промисловому комплексі.

Під керівництвом В. Нагірної кандидатами наук стали: І. Кавецький «Україна і світові агропродовольчі ринки (суспільно-географічне дослідження)», 1999 р.; О. Мрінська «Регіональна політика в країнах Європейського Союзу і можливості використання її досвіду в Україні (суспільно-географічне дослідження)», 2005 р.; Л. Дячевська «Соціально-економічний розвиток регіону з урахуванням геополітичного чинника (на прикладі Столичного економічного району України)», 2008 р.; Н. Пашинська «Транспортна інфраструктура АПК регіону в умовах ринкової системи господарювання (суспільно-географічне дослідження на прикладі Київського Придніпров'я)», 2009 р.; С. Петрук «Малі міські поселення Житомирської області: стан, тенденції та напрями соціально-економічного розвитку», 2011 р.;

К. Буткалюк «Регіональний ринок праці в умовах суспільних трансформацій (економіко-географічне дослідження на прикладі Вінницької області)», 2012 р.; Л. Воловик «Периферійні райони столичної області: господарський розвиток, соціальні проблеми та напрями їх вирішення (на прикладі Київської області)», 2012 р.; Т. Єрошина «Суспільно-географічні засади виробництва екологічно чистої продукції АПК в Україні», 2014 р.

В. Семенов – доктор економічних наук, професор. У 1981 р. захистив кандидатську дисертацію «Регіональний спеціалізований агропромисловий комплекс і шляхи удосконалення його територіальної організації», у якій шляхом економіко-географічного дослідження умов і факторів формування й аналізу організаційної, галузевої і територіальної структури конкретного спеціалізованого АПК розробив наукові принципи і рекомендації удосконалення його територіальної організації; з'ясував місце спеціалізованого АПК в системі АПК, здійснив типізацію регіональних спеціалізованих АПК, розробив методичні положення економіко-географічного обґрунтування формування спеціалізованого агропромислового району на прикладі Одеської області. В 1996 р. захистив докторську дисертацію «Економічні основи реформування регіонального АПК в умовах переходу до ринкових відносин» за спеціальністю «міська та регіональна економіка». У своєму дослідженні В. Семенов визначив сутність структурно-функціональних властивостей та ознак регіонального АПК; вивчив проблеми перехідного стану реформування аграрного сектору економіки, розробив концепцію реформування регіонального АПК; обґрунтував методологічні принципи стратегії вибору форм господарювання в регіональному АПК; визначив ефективні шляхи розвитку фермерських господарств у регіональному АПК Одеської області; визначив особливості реформування переробних підприємств як функціональних ланок спеціалізованих систем; розробив комплексну характеристику аграрного потенціалу Одеської області, а також обґрунтував методичні основи прогнозу розвитку обласного АПК, розробив прогноз розміщення виробництва основних видів сільськогосподарської продукції АПК Одеської області. Проф. В. Семенов створив власну наукову школу в галузі регіональної економіки та розміщення продуктивних сил.

С. Іщук – доктор географічних наук, професор. У 1968 році захистив, під керівництвом акад. М. Паламарчука, дисертацію «Територіальна спеціалізація і виробничі зв'язки промисловості (на прикладі Львівської області)», присвячену визначенню сутності територіальної спеціалізації і продуктивних сил як двох складових територіального поділу праці; дослідженню факторів формування промисловості Львівської області, її структури з метою встановлення галузей територіальної спеціалізації; аналізу міжрайонних зв'язків галузей спеціалізації промисловості і їх економічної ефективності; визначенню шляхів подальшого розвитку галузей промисловості Львівської області на основі дослідження факторів формування територіальної спеціалізації і аналізу міжрайонних зв'язків. В 1996 р. С. Іщук захистив

докторську дисертацію «Територіально-виробничі комплекси і економічне районування (методологія, теорія)», присвячену поглибленню розробки теоретико-методологічних і прикладних питань виробничо-територіального комплексоутворення та економічного районування й науковому обґрунтуванню шляхів удосконалення територіальної організації виробничого комплексу України, регіональних та локальних комплексних утворень в умовах економічної реформи. У своїх дослідженнях С. Іщук провів аналіз факторів виробничого комплексоутворення, показав ступінь їх впливу на формування ТВК та економічних районів, обґрунтував класифікаційні ознаки ТВК; розробив наукові основи промислового районування; обґрунтував модель структури виробничого комплексу регіону на різних ієрархічних рівнях; довів необхідність нового поділу території України на ТВК в контексті реалізації регіональної державної економічної політики. Проф. С. Іщук сформував потужну наукову школу, підготувавши 4 доктора (О. Любіцева «Геопросторова організація туристичного процесу», 2003 р.; І. Смирнов «Логістичний напрям у суспільній географії: теорія і практика досліджень», 2003; В. Джаман «Регіональні системи розселення: демогеографічний аналіз (на прикладі Західного регіону України)», 2004; О. Гладкий «Суспільно-географічне дослідження промислових агломерацій України: теорія, методи, практика», 2010) та 13 кандидатів наук: П. Луцишин «Територіальна організація легкої промисловості і шляхи її удосконалення (на прикладі західних областей УРСР)», 1984 р.; О. Любіцева «Територіальна організація галузевого комплексу сфери обслуговування (на прикладі автотехобслуговування в Українській РСР)», 1985 р.; Дебс Махмуд «Територіально-виробничий комплекс Південного економічного району (економіко-географічний аналіз)», 1991 р.; В. Шишацький «Територіальна організація виробничого комплексу Столичного макрорайону», 1998 р.; А. Слащук «Місцеві економічні центри у господарському розвитку обласного мезорайону (на прикладі Волинської області)», 2001 р.; О. Гладкий «Територіальна організація і комплексно-пропорційний розвиток Київської господарської агломерації», 2003 р.; І. Мартусенко «Територіальна організація медичного комплексу Вінницької області», 2005 р.; І. Філоненко «Територіально-рекреаційний комплекс Чернігівської області (суспільно-географічне дослідження)», 2005 р.; І. Мельник «Суспільно-географічні засади розвитку малих і середніх міст Луганської області», 2006 р.; Г. Чернова «Територіально-рекреаційний комплекс Вінницької області», 2007 р.; Н. Гаєвська «Суспільно-географічні аспекти поширення бідності в Луганській області», 2012 р.; О. Федюк «Розвиток суспільно-географічної думки в Україні у другій половині ХХ століття», 2012 р.

Учні проф. С. Іщука започаткували створення власних наукових шкіл. Так, проф. О. Любіцева створила власну наукову школу географії туризму. Під її керівництвом кандидатами наук стали: Т. Шпарага «Територіальна організація сфери обслуговування населення Волинського суспільно-

географічного комплексу», 1994 р.; І. Хільчевська «Суспільно-географічні аспекти зовнішніх зв'язків України та Німеччини», 2002 р.; В. Пацюк «Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя», 2011 р.; І. Поплавська «Територіальна організація готельного господарства України», 2011 р.; С. Сировець «Територіальна організація рекреаційно-туристичної діяльності в Столичному суспільно-географічному районі», 2011 р.; А. Білоус «Геопросторова організація системи ЗМІ в Україні у світовому господарстві», 2012 р.; Т. Михайленко «Порівняльний суспільно-географічний аналіз якості життя населення міст-мільонерів України», 2013 р.; В. Залещик «Територіальна рекреаційна система Луганської області: сучасний стан та перспективи розвитку», 2013 р.; О. Чеченя «Суспільно-географічне дослідження національного туризму України в регіональному вимірі», 2014 р. У 2016 р. під її керівництвом захистив докторську дисертацію О. Колотуха «Геопросторова організація спортивного туризму: теорія і практика суспільно-географічного дослідження».

Проф. І. Смирнов започаткував підготовку кандидатів наук у галузі суспільно-географічної логістики, до складу якої входять кандидати наук І. Шум «Суспільно-географічні аспекти інтеграції України в паневропейську транспортно-логістичну систему», 2007 р.; Л. Литвенко «Україна в системі Балто-Чорноморської транспортно-логістичної інтеграції: суспільно-географічний вимір», 2010 р.; О. Качур «Геопросторовий аспект агрологістики на міжнародному та національному рівнях», 2015 р.

Проф. В. Джаман підготував кандидатів наук: І. Костащук «Географічні особливості формування національної структури населення в етноконтактних зонах (на прикладі Чернівецької області)», 2006 р.; Н. Заболтовська «Демографічні процеси в регіоні Центрального Поділля (на прикладі Хмельницької області)», 2010 р.; В. Печенюк «Земельні ресурси Чернівецької області (суспільно-географічний аналіз)», 2010 р.; П. Колядинський «Територіально-функціональний аналіз та стратегія розвитку великого міста (на прикладі міста Чернівці)», 2012 р.; Д. Думітраш «Еколого-демографічна оцінка українсько-румунського прикордоння (на прикладі Чернівецької області та Сучавського повіту)», 2013 р.

Я. Олійник – доктор економічних наук, професор, академік НАПН України. У 1982 р. захистив кандидатську дисертацію «Тваринницько-промисловий комплекс у зоні впливу великого міста і удосконалення його територіальної організації» (науковий керівник – акад. М. Паламарчук). Докторську дисертацію Я. Олійник захистив у 1997 р. – «Еколого-економічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування» (офіційно науковим консультантом виступав проф. П. Борщевський). В ній Я. Олійник вперше сформулював та обґрунтував наукові засади ТПП і раціонального природокористування у сфері виробництва продовольчих ресурсів; з'ясував особливості регіональної політики у сфері природокористування; визначив ознаки, функції і призначення економіки при-

родокористування в продовольчому комплексі; визначив продовольчий комплекс як економіко-екологічну категорію; обґрунтував економічну залежність динаміки територіальної організації населення, виробництва і природокористування; уперше розробив і запропонував методичні положення дослідження взаємодії суспільства і природи в регіональних продовольчих комплексах; розробив методичні підходи щодо здійснення еколого-економічного районування спеціалізованих продовольчих комплексів. Йому належить також розробка проблеми структурної трансформації продовольчих комплексів, встановлення економічної залежності виробництва продовольства і раціонального природокористування, розробка шляхів підвищення економіко-екологічної ефективності розвитку спеціалізованих комплексів та розробка моделі розвитку і розміщення продовольчого комплексу в умовах інтенсивного природокористування.

Проф. Я. Олійник – керівник школи «Регіональні суспільно-географічні процеси». Він виступав консультантом докторських дисертацій Л. Немець «Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель сталого розвитку», 2004 р.; М. Дністрянського «Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики», 2006 р.; К. Мезенцева «Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: теорія, методологія, практика», 2006 р.; К. Немця «Суспільно-географічні основи інформаційного розвитку соціогеосистем», 2006 р.; І. Швець «Регіональне управління конкурентоспроможністю туристичних послуг: методологія і практика», 2009 р.; М. Барановського «Сільські депресивні території України: теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження», 2010 р.; А. Калька «Мінерально-ресурсна безпека України (конструктивно-географічний аналіз)», 2012 р.; О. Афанасьєва «Суспільно-географічні основи регіонального природокористування: теорія та методологія (на прикладі Південно-Східної України)», 2013 р.; С. Запотоцького «Наукові засади формування конкурентоспроможності регіону: суспільно-географічне дослідження», 2013 р.; В. Дармограй «Стратегічні пріоритети ринкової трансформації регіональних господарських систем України», 2014 р.

Кандидатські дисертаційні дослідження під керівництвом проф. Я. Олійника захистили: Н. Казакова «Водно-ресурсний потенціал як регіональний фактор соціально-економічного розвитку (на прикладі Харківської області)», 2001 р.; В. Матвієнко «Теоретичні аспекти української економічної і соціальної географії», 2001 р.; С. Запотоцький «Територіальна організація продовольчого ринку Черкаської області», 2002 р.; Т. Коропатник «Територіальна організація агроресурсного потенціалу Чернігівської області», 2002 р.; В. Пасько «Територіальна організація земельно-ресурсного потенціалу Чернігівської області», 2003 р.; Н. Корнілова «Суспільно-географічні засади дослідження територій з критичною екологічною ситуацією (на прикладі Київської області)», 2006 р.; Н. Краснопольська «Науковий потенціал української

географії: формування, розміщення, напрями», 2006 р.; Н. Рибачик «Територіальна організація телеінформаційного комплексу в Україні», 2006 р.; І. Запотоцька «Територіальна організація соціальної сфери Черкаської області та основні напрями її вдосконалення», 2007 р.; Р. Ключко «Суспільно-географічний аналіз геополітичного положення України в сучасній Європі», 2007 р.; О. Трусій «Територіальна організація наукового потенціалу України», 2008 р.; С. Шевчук «Розвиток методологічних основ суспільної географії в Україні у ХХ столітті», 2008 р.; В. Зеленчук «Територіальна організація регіонального промислового комплексу (на матеріалах Вінницької області)», 2009 р.; Л. Запорожець «Продовольчий ринок Столичного суспільно-географічного району та основні напрями удосконалення його територіальної організації», 2010 р.; А. Ковтун «Суспільно-географічні дослідження ринку праці педагогічних кадрів сільської місцевості регіону (на прикладі Київської області)», 2010 р.; Л. Мельник «Регіональний продовольчий ринок Хмельницької області», 2010 р.; К. Мельник «Ринок цінних паперів України: суспільно-географічне дослідження», 2010 р.; І. Єрко «Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області», 2011 р.; Є. Петрук «Регіональний розвиток житлово-комунального господарства України: суспільно-географічне дослідження», 2011 р.; К. Січкаренко «Територіальна організація системи вищої освіти України», 2011 р.; Н. Смочко «Туристично-рекреаційні ресурси Закарпатської області та напрями їх раціонального використання», 2012 р.; Б. Клімчук «Комплексно-пропорційний розвиток Волинської області в ринкових умовах», 2013 р.; А. Крашеніннікова «Демографічна система Чернігівської області та основні напрями вдосконалення її розвитку», 2013 р.; С. Руденко «Природно-ресурсний потенціал фізико-географічних регіонів України: суспільно-географічне дослідження», 2013 р.; Г. Голуб «Територіальна організація життєдіяльності населення Волинської області», 2014 р.; В. Шульга «Суспільно-географічне дослідження екологічного туризму Сумської області», 2014 р.; О. Гнатюк «Суспільно-географічні аспекти дослідження територіальної ідентичності населення Подільського регіону», 2015 р.; О. Ільвін «Територіальна організація освітнього комплексу Волинської області», 2015 р.

Доктори наук, підготовлені під керівництвом проф. Я. Олійника, також започаткували власні наукові школи. Проф. Л. Немець підготувала 12 кандидатів наук, а її школа продовжує розвиватися: Г. Баркова «Територіальна організація медичної системи Харківської області та шляхи її вдосконалення», 2007 р.; М. Височин «Суспільно-географічні особливості міграції в регіональній соціогеосистемі (на прикладі Харківської області)», 2007 р.; Ю. Заволока «Суспільно-географічні аспекти використання трудового потенціалу Харківської області», 2008 р.; Ю. Кандиба «Розвиток суспільно-географічної думки в Харківському регіоні», 2009 р.; Л. Ключко «Територіальна організація релігійної сфери Харківського регіону», 2010 р.; Н. Моштакова

«Територіальна організація сфери культури регіональної соціогеосистеми (на прикладі Луганської області)», 2011 р.; К. Сегіда «Суспільно-географічні особливості демографічного розвитку регіональної соціогеосистеми (на прикладі Харківської області)», 2011 р.; О. Носирев «Торговельно-економічна діяльність України в аспекті євроінтеграції», 2012 р.; Д. Шиян «Територіальні особливості захворюваності населення міста Кривий Ріг як центру старопромислового регіону», 2012 р.; В. Панкратьєва «Територіальні особливості системи освіти Луганської області (суспільно-географічні аспекти)», 2014 р.; Я. Василевська «Туристично-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічний аспект», 2014 р.; Є. Телебенєва «Суспільно-географічне дослідження соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Харківської області)», 2015 р.

Під керівництвом проф. М. Дністрянського О. Склярська захистила дисертацію «Політико-географічні процеси в прикордонних районах Закарпатської та Чернівецької областей», 2010 р.

Проф. К. Мезенцев започаткував власну наукову школу, яка досить успішно розвивається та має перспективи подальшого розвитку: С. Мархонос «Регіональні аспекти використання працересурсного потенціалу туристичної сфери України», 2010 р.; Ю. Когатько «Суспільно-географічне дослідження релігійної діяльності та сакральних просторів Чернігівської області», 2011 р.; І. Скриль «Суспільно-географічні особливості рекреаційної діяльності в регіональній соціогеосистемі (на прикладі Харківської області)», 2011 р.; О. Соколова «Суспільно-географічні аспекти планування туристично-рекреаційного розвитку приморських територій України», 2011 р.; В. Сайчук «Регіональний ринок праці Хмельницької області: суспільно-географічне дослідження і прогноз», 2012 р.; Н. Серокурова «Суспільно-географічні особливості туристично-рекреаційного потенціалу Харківської області», 2013 р.; Т. Маншиліна «Суспільно-географічне дослідження розвитку міст-супутників та приміської зони Києва», 2015 р.

Проф. К. Немець сформував потужну наукову школу, він єдиний, із складу наукової школи проф. Я. Олійника, хто підготував уже доктора наук, тим самим створивши наукову школу нового рівня. Доктором наук став П. Шуканов «Суспільно-географічні особливості формування глобального цивілізаційного простору», 2014 р., а кандидатами наук: О. Корнус «Територіальна організація системи обслуговування населення Сумської області та шляхи її вдосконалення», 2009 р.; П. Вірченко «Просторова організація системи освіти регіону (на прикладі Харківської області)», 2010 р.; Г. Кулешова «Суспільно-географічні особливості прикордонних соціогеосистем (на прикладі Харківської області)», 2010 р.; Г. Дудкіна «Суспільно-географічні особливості інвестиційної діяльності Луганської області», 2012 р.; О. Самойлов «Соціальна безпека регіональної соціогеосистеми (на прикладі Харківської області)», 2012 р.; С. Отечко «Територіальна організація транспортної системи Харківського регіону (на прикладі підсистеми авто-

мобільного транспорту)», 2013 р.; В. Грушка «Суспільно-географічні особливості формування геоecологічної ситуації в старопромисловому регіоні (на прикладі Дніпропетровської області)», 2014 р.; Т. Погребський «Територіальні особливості системи охорони здоров'я Волинської області», 2015 р.

І. Пушкар – кандидат географічних наук, професор. У 1979 р. І. Пушкар захистив кандидатську дисертацію «Територіальна структура регіонального агропромислового комплексу (на прикладі Івано-Франківської області)», у якій було здійснено першу спробу дослідження територіальної структури обласного АПК. І. Пушкар з'ясував сутність цієї структури, виділивши елементарні агропромислові територіальні системи, спеціалізовані агропромислові райони і підрайони, інтегральні агропромислові райони та приміські агропромислові комплекси; розробив методичні основи економіко-географічного дослідження територіальної структури обласного АПК на прикладі систем Івано-Франківської області. Під керівництвом проф. І. Пушкаря кандидатами наук стали: Л. Заєць «Територіальна організація льонопромислового комплексу Західно-Поліського району», 1997 р.; А. Кошіль «Місто як суспільно-територіальний комплекс (на прикладі міста Тернополя)», 1999 р.; О. Садовник «Економіко-географічний аналіз життєдіяльності населення Тернопільського обласного суспільно-територіального комплексу», 1999 р.; Б. Заблоцький «Регіональний сільськогосподарський меліоративний комплекс та

його територіальна організація», 2001 р.; Т. Лужанська «Виробничо-територіальні типи сільськогосподарських підприємств Закарпатської області: суспільно-географічне дослідження», 2003 р.; Т. Заставецький «Регіональна система міських поселень: структура і особливості функціонування у період трансформації суспільства (на матеріалах Хмельницької області)», 2004 р.; Н. Флінта «Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області)», 2005 р.; Л. Заставецька «Трансформація системи розселення регіону в умовах удосконалення адміністративно-територіального устрою (на прикладі Тернопільської області)», 2008 р.

Таким чином, характерною ознакою наукової школи акад. М. Паламарчука є те, що основоположні теоретичні дослідження, які визначили подальший розвиток суспільної географії в Україні, виконували не лише доктори. Як свідчить тематика уже проаналізованих дисертацій часто розробка окремих категорій, методів, закономірностей чи положень теорії комплексоутворення розроблялося в межах кандидатських досліджень. З метою завершення розгляду наукового доробку представників наукової школи акад. М. Паламарчука варто оглядово розглянути внесок у науку тих представників наукової школи акад. М. Паламарчука які під його керівництвом захистили кандидатські дисертації, а докторські захистили уже під керівництвом інших вчених, або не захищали їх взагалі (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика внеску в українську суспільну географію кандидатів наук, підготовлених у межах наукової школи акад. М. Паламарчука

Здобувачі наукового ступеня	Тема кандидатської дисертації	Внесок у розвиток науки
Н. Курилюк 1970 р.	«Географія виробництва технічних культур в областях Поділля і Північної Буковини»	Проаналізовано структуру, рівень розвитку і розміщення виробництва технічних культур, оцінено природно-економічні умови території та встановлено територіальні форми організації галузі.
Р. Литвиненко 1970 р.	«Промислові територіальні комплекси Харківської області і шляхи їх удосконалення»	З'ясовано фактори і закономірності формування промислових територіальних комплексів; розроблено вихідні положення методики виявлення комплексів; виділено промислові територіальні комплекси в межах Харківської області.
Н. Процько 1970 р.	«Питання функціональної структури промислового комплексу економічного району (на прикладі Донецько-Придніпровського району)»	З'ясовано сутність функціональної структури районного промислового комплексу і її складових; визначено співвідношення понять та розроблено методику розрахунку спеціалізації промислового комплексу економічного району і його міжрайонної функції.
К. Ташук 1971 р.	«Територіальна структура промислового комплексу економічного району (на прикладі Південно-Західного економічного району СРСР)»	Розкрито сутність територіальної структури промисловості і її елементів; розроблено методичні основи виявлення і аналізу елементів територіальної структури промисловості; вивчено фактори формування територіальної структури районного промислового комплексу.
В. Белозьорова 1972 р.	«Рівні економічного розвитку районів УРСР і тенденції їх зближення»	З'ясовано сутність процесу зближення рівнів економічного розвитку районів; розроблено положення розрахунку рівнів економіки районів; проаналізовано рівні економічного розвитку районів України у різні історичні етапи; виявлено основні тенденції в рівнях економіки районів України.

Продовження табл. 3

Т. Яснюк 1974 р.	«Мінерально-сировинні ресурси і формування районних циклів виробництва (на прикладі Донецько-Дніпровського економічного району СРСР)»	Розроблено типізацію мінеральних ресурсів за їх роллю у ТПП і формуванні районного промислового комплексу; встановлено взаємозв'язки між елементами територіальної структури мінерально-сировинних ресурсів і елементами територіальної структури промисловості; виявлено основні районні цикли виробництва сформованих на базі мінеральних ресурсів; досліджено структуру вугільно-металургійного циклу.
Є. Бітаєва 1975 р.	«Обласний аграрно-промисловий комплекс і його територіальна організація (на прикладі Кіровоградської області УРСР)»	Розкрито сутність процесу формування обласного АПК, визначено його місце в єдиному господарському комплексі країни; виявлено типи аграрно-промислових територіальних систем у обласному АПК.
С. Малюк 1980 р.	Територіальна організація обласного агропромислового комплексу (на прикладі Полтавської області УРСР)»	Виявлено компоненти АПК, розкрито механізм і особливості територіальної організації АПК на рівні адміністративної області; досліджено вплив розвитку систем міських поселень на територіальну організацію обласного АПК. Введено поняття функціонально-територіальної ланки АПК і його інтегрального ядра та механізму їх формування.
Л. Немченко 1980 р.	«Об'єктивні основи формування і структура обласного промислового комплексу (на прикладі Гомельської області БРСР)»	Вивчено промисловий комплекс області у галузевому, функціональному і територіальному аспектах; досліджено основи формування промислового комплексу обласного рівня; виявлено форми територіального зосередження корисних копалин і з'ясовано їх комплексують здатність. Введено поняття простої і галузевої сукупності виробництва, багатогалузевого промислового куща. Розроблено схему елементів територіальної структури промислового комплексу.
І. Смирнов 1981 р.	«Територіальна організація виробничих зв'язків між промисловістю і торгівлею та шляхи її удосконалення (на прикладі виробництва і споживання тканин в УРСР)»	Досліджено господарські взаємовідносини які зв'язують промисловість і торгівлю; розроблено теоретичні основи територіальної організації господарських зв'язків; класифікацію зв'язків системи «виробництво-торгівля-споживання»; розроблено методіку економіко-географічного дослідження територіальної організації взаємозв'язків між промисловістю і споживанням.
В. Полюхович 1982 р.	«Регіональний продовольчий комплекс і удосконалення його територіальної організації»	Розглянуто територіальна організація виробництва і споживання продовольчих товарів; розкрито сутність регіонального продовольчого комплексу, основні принципи і фактори його формування; з'ясовано співвідношення між продовольчим і суспільно-географічним комплексом району, інтегральним і спеціалізованим продовольчим комплексом. Розроблено концепцію виробничо-споживчих комплексів.
А. Ткачов 1983 р.	«Регіональне використання земельних ресурсів і управління територіальним розвитком міста»	Виявлено закономірності освоєння міської території; розроблено напрямки удосконалення використання земельних ресурсів міста. Обґрунтовано концепцію управління перетворенням міських земель у процесі розвитку виробництва і розселення в єдиній територіальній структурі міста.
О. Заставецька 1985 р.	«Економіко-географічні основи комплексного економічного розвитку території (на прикладі Тернопільської області УРСР)»	Реалізовано уявлення про економіко-географічні основи комплексного розвитку території; приведено у систему економіко-географічні підходи і методи для обґрунтування головних напрямків такого розвитку; досліджено природні передумови комплексного економічного розвитку території методом природно-ресурсних циклів.
О. Крайовий 1985 р.	«Транспортна система в регіональному агропромислово-му комплексі (економіко-географічне дослідження на прикладі Черкаської області)»	З'ясовано сутність транспортної системи, яка обслуговує АПК регіону; виявлено вплив процесів агропромислового комплексотворення на формування транспортної системи; досліджено галузеву, функціональну і територіальну структуру транспортної системи в обласному АПК; визначено напрямки удосконалення транспортного обслуговування АПК Черкаської області та територіальної організації бурякоцукрового і молочно-промислового комплексів.
О. Кузьминська 1985 р.	«Територіальна організація промисловості і розселення в зоні міської агломерації (на прикладі Київської агломерації)»	Розроблено економіко-географічні основи вивчення процесу розселення населення у контексті промислового комплексотворення у зоні Київської агломерації; визначено їх основні чинники, структурні форми та територіальну організацію.
К. Пироженко 1985 р.	«Структура і територіальна організація лісовиробничого комплексу (на прикладі Київського Придніпров'я)»	Введено поняття природо-ресурсно-господарського та лісо-продовольчо-господарського комплексу; змодельовано структуру цих комплексів; розроблено методичні основи дослідження; з'ясовано співвідношення між інтегральним лісо виробничим і спеціалізованим лісопромисловим і лісо продовольчим комплексами.

Продовження табл. 3

Л. Ковтун 1986 р.	«Спеціалізовані агропромислові територіальні комплекси: картографічні методи дослідження»	Розроблено підходи використання картографічного методу у дослідженнях спеціалізованих АПК з метою удосконалення спеціалізації і міжгалузевої інтеграції виробництва.
В. Захарченко 1986 р.	«Територіально-галузева структура регіонального промислового комплексу (на прикладі Житомирської області)»	Обґрунтовано доцільність використання концепції структурних рівнів для розвитку теорії структури регіонального промислового комплексу; створено уявлення про ієрархію регіонального комплексу, показано місце у ній ТОС; розроблено положення методики дослідження ТОС; проведено аналіз ТОС промислового комплексу Житомирської області.
В. Щабельська 1988 р.	«Виробничо-територіальні системи в обласному тваринницько-промислового комплексу (на прикладі Київської області)»	Виявлено типи виробничо-територіальних систем у обласному тваринницько-промислового комплексу; встановлено відмінності між поняттями АПК і агропромислової територіальної системи; виявлено типи виробничих і виробничо-територіальних тваринницьких систем адміністративного району.
М. Бредихін 1990 р.	«Агропромисловий комплекс Чуйської долини Киргизької РСР: удосконалення структури і територіальної організації»	Розроблено основи економіко-географічного дослідження регіонального АПК в умовах міжгірної котловини; методику обґрунтування формування приміського АПК; вивчено процес формування АПК в Чуйській долині; досліджено галузеву, функціональну і територіальну структуру комплексу.
С. Лісовський 1990 р.	«Природокористування в обласному промислового комплексу (на прикладі Житомирської області)»	Розроблено теоретико-методологічні підходи і методику дослідження регіонального промислового природокористування із застосуванням територіально-компонентних балансів; виділено елементи територіальної структури і проведено типізацію мінеральних ресурсів Житомирської області; встановлено вплив ПРП на розвиток і розміщення промислового комплексу області.
Ю. Палеха 1990 р.	«Принципи територіальної організації соціальної інфраструктури в суспільно-територіальному комплексі (на прикладі Луганської області)»	З'ясовано сутність соціальної інфраструктури як економіко-географічної категорії; вивчено галузеву і територіальну структуру соціальної інфраструктури; розроблено науково-методичні дослідження соціальної інфраструктури на обласному рівні; обґрунтовано принципи її територіальної організації.

Висновки. Дослідження акад. М. Паламарчука та його наукової школи охоплювали широкий спектр проблем суспільної географії, однак переважали питання формування суспільно-територіальних комплексів і систем, їх структурний аналіз, а також взаємодії суспільства з природою. Основні зусилля школи були, все ж таки, спрямовані на розробку та розвиток теорії ТВК, зокрема обґрунтування виробничо-територіального комплексоутворення, його принципів, обґрунтування визначення виробничо-територіального комплексу, дослідження форм його територіального зосередження й обґрунтування основних закономірностей формування; розробка напрямків дослідження мінерально-сировинних ресурсів, виявлення механізму зв'язків між використанням корисних копалин і формуванням промислових територіальних комплексів; вивчення промислового комплексу економічних районів, його структури, чинників формування та розвитку; обґрунтування наукової категорії АПК та їх типологія, визначення закономірностей функціонування АПК, теорії та методики їх дослідження у галузевому, функціональному та територіальному відношеннях, виявлення чинників формування АПК і особливостей їх територіальної організації; розробка основ удосконалення територіальної структури АПК та раціональ-

ного природокористування [1].

Таким чином, акад. М. Паламарчук є автором теорії системного вивчення суспільно-географічних об'єктів, теоретико-методологічних основ вивчення виробничо-територіальних комплексів, розробником теорії господарського комплексоутворення. Фундаментальним вкладом акад. М. Паламарчука в суспільну географію є розробка теорії територіальної організації виробництва, виробничо-територіального комплексоутворення і суспільно-територіальних систем. Наукові основи комплексного розвитку і розміщення виробництва були ним обґрунтовані ще у 1950-х рр., а виявлення закономірностей, принципів розвитку та територіальної організації промислових і агропромислових комплексів стало головним напрямком діяльності вченого та його наукової школи. Важливе місце у ній також посідали дослідження проблем природокористування, територіальної структури природно-ресурсного потенціалу та розселення населення, трудових ресурсного потенціалу суспільно-територіальних систем. Отже, акад. М. Паламарчуком була розроблена теорія територіального комплексоутворення, а подальше дослідження її різних аспектів відбувалося спільно з його учнями.

Список використаних джерел:

1. Нагірна В.П. Теоретико-методологічні засади суспільно-географічних досліджень у працях академіка М.М. Паламарчука / В.П. Нагірна, Л.Г. Руденко // Український географічний журнал. – 2008. – № 3. – С. 3-8.
2. Паламарчук Максим Мартинович. Серія «Видатні географи України» / Упоряд. Л.Г. Руденко, В.П. Нагірна.

– К.: «Академперіодика», 2006. – 146 с.

3. Ярошенко О.В. Суспільно-географічні дослідження наукової школи академіка М.М. Паламарчука: автореф. дис... канд. геогр. наук, 11.00.13. – Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2007. – 20 с.

References:

1. Nagirna, V.P., Rudenko, L.G. (2008). Theoretical and methodological principles of human geographic research in the works of academician M.M. Palamarchuk. *Ukrainian Geographical Journal*, 3, 3-8 (in Ukrainian).
2. Palamarchuk Maxim Martynovych (2006). The series «Outstanding geographers Ukraine» / Compilation L.G. Rudenko, V.P. Nagirna. – К.: Academperiodica, 146 p. (in Ukrainian).
3. Yaromenko, O.V. (2007). Human-geographic research school science of academic M.M. Palamarchuk. Author. Thesis ... candidate. Geography. Science, 11.00.13; Ivan Franko Lviv National University (in Ukrainian).

Надійшла до редколегії 11.01.2017 р.